

Det som är bra för barnen är bra för kommunen

Majblommans årliga kommunundersökning presenterar viktiga insatser för att ge alla barn goda livschanser.

MajKommun 2013

**Majblommans Riksförbund
Rapport 2013-06-11, nr 29**

Innehåll

Förord	3
Om att utse årets bästa barnkommun	4
Årets undersökning i korthet	5
Plan för att bekämpa barnfattigdom	6
Policy för avgifter i skolan	6
Policy för matsäck i skolan	7
Förskola och fritids för arbetslösa och på obekväm arbetstid	7
Dator och Internet	7
Aktiviteter under sommarlovet	8
Fritidsaktiviteter	9
Musik-/kulturskola	9
Goda exempel på satsningar i kommuner: Södertälje, Botkyrka, Västerås, Umeå, Stockholm, Trollhättan, Kalmar, Härjedalen, Skinnskatteberg	10
Majblomman som kunskapspartner	12
Majblommans tio konkreta åtgärder för att mildra effekten av barnfattigdom	12
Social hållbarhet och sociala risker	14
Utanförskap kostar	14
Västra Götalandsmodellen – ekonomisk utsatthet som en social risk	15
Göteborgs Stad – barnhälsoindex	15
Malmökommissionen – vetenskapligt underlag för att förbättra hälsan	15
Majblommans roll för barns utveckling	16

Förord

I svåra ekonomiska tider är det viktigare än någonsin att hålla tag i tryggheten runt barnen. Att inte dra ned på skolan, fritidsverksamheten eller socialtjänstens pengar för barns behov. Barn, som har väldigt lite att säga till om i vårt samhälle, ska inte bli offer för neddragningar. Studier visar att det går att räkna på hur kommunerna sparar pengar på tidiga insatser. Motsatsen, att dra ned på omsorgen om barnen, riskerar att få konsekvenser på längre sikt, både för samhällsekonomin och för enskilda individer.

Majblommans lokalföreningar får varje år tiotusentals ansökningar om bidrag till saker som de flesta av oss tar för givna. Bidragsansökningarna ger en aktuell spegling av den vardag som barn i ekonomiskt utsatta familjer lever i. En vardag som ofta handlar om att hantera, känslomässigt såväl som praktiskt, att man inte har samma förutsättningar som sina kompisar. Majblomman har ett ansvar att beskriva denna verklighet och att driva frågor som kan göra skillnad för de här barnen och på sikt bekämpa barnfattigdom i Sverige.

En stor del av barns välfärd organiseras i kommunerna. Det handlar till exempel om föreningsliv, kollektivtrafik och social välfärd. Men framför allt handlar det om skolan, barns absolut viktigaste arena, som ska vara kompensatorisk och erbjuda alla barn, oavsett omständigheter, de bästa tänkbara förutsättningarna för sin framtid. Därför genomför vi varje år den här undersökningen av landets kommuner.

Det krävs förändringar både på lång sikt och nu direkt. I det längre perspektivet behövs arbetsmarknadspolitiska och socialpolitiska lösningar som förbättrar för stora grupper av människor. Men det behövs också satsningar idag. Barn kan inte vänta på att långsiktiga politiska lösningar ska ge resultat, de lever sina liv nu. Det är därför Majblomman finns. Både för att beskriva ekonomiskt utsatta barns villkor för beslutsfattare och att hjälpa barn med konkreta aktuella behov.

Majblomman är och ska fortsätta vara en viktig resurs runt barnen och bjuda på fina upplevelser och framtidstro. Men vi ska inte ta över samhällets ansvar eller kompensera för neddragningar i välfärden runt barnen.

Majblommans riksförbund

Lena Holm
Generalsekreterare

Om att utse årets bästa barnkommun – MajKommun 2013

I vår kommunundersökning undersöker vi främst fyra områden som vi har identifierat som särskilt viktiga genom alla bidragsansökningar som kommer till Majblomman: Om kommunen arbetar med planer och kunskap om barnfattigdom, om skolorna tar ut avgifter i sin verksamhet, hur socialtjänsten hanterar olika frågor runt barn i sina bidragssökande familjer samt hur kommunens omsorg om barn ser ut på fritid och skollov. Vi har också ställt frågor om tillgången till datorer i skolan och genom socialtjänsten.

Undersökningen och utnämningen fokuserar alltså på hur kommunerna arbetar konkret för att mildra effekterna av barnfattigdom, vad de gör för barn som lever i en ekonomiskt utsatt familj samt hur och var frågan hör hemma rent organisatoriskt. Långsiktiga åtgärder för att på sikt bekämpa barnfattigdom är oerhört viktiga men de tar tid. Det krävs kompletterande, direkta insatser som gör skillnad i barns vardag. Naturligtvis ska även den här sortens insatser höras hemma i en strategisk planering, det får inte landa i tillfälliga projekt utan kräver uthållighet.

I år har 261 kommuner besvarat enkäten och vi riktar ett varmt tack till dem för deras deltagande. Alla kommuner har inte lämnat fullständiga svar men betydligt fler kommuner än förra året har besvarat samtliga eller merparten av frågorna.

I år utser vi Forshaga till årets MajKommun 2013.

Forshaga har nyligen arbetat fram en "Handlingsplan för minskad barnfattigdom", och den planen antogs i maj 2012. Insatserna är av såväl långsiktig som mer direkt karaktär. De kommer att göras kända och följas upp genom kommunens målstyrningssystem. De olika punkterna berör en rad olika förvaltningar och ansvarsområden inom kommunen. Majoriteten av åtgärderna i planen handlar om att mildra effekterna av barnfattigdom, till exempel genom en avgiftsfri skola, stor tillgång till kostnadsfria kultur- och fritidsaktiviteter för barn och ungdomar samt se till att barn äter sig mätta i skolan. Man satsar särskilt på maten i skolan på måndagar och fredagar. Man arbetar även på längre sikt med förebyggande åtgärder.

Årets undersökning i korthet

261 kommuner har besvarat enkäten. Betydligt fler kommuner än förra året har besvarat samtliga eller merparten av frågorna. Frågorna riktades till förvaltningar för utbildning, kultur och fritid, socialtjänst samt kommunledning.

- 7 kommuner anger att de har en plan för bekämpning för barnfattigdom och att de arbetar utifrån den planen. Ytterligare 22 kommuner anger att de har en sådan plan på gång. (totalt 209 svar)
- 29 kommuner anger att de vidareutbildar sin skolpersonal om villkoren för barn som lever i en ekonomiskt utsatt familj. (totalt 220 svar)
- Drygt hälften av kommunerna anger att de har en policy för avgifter och insamlingar i skolan. Av dem som har en policy anger 46 kommuner att man inte accepterar några avgifter i skolan. (totalt 228 svar)
- 73 kommuner, en tredjedel, anger att de har en policy för medhavd matsäck vid utflykter. (totalt 222 svar)
- 9 kommuner anger att barn i grundskolan får åka obegränsat med kollektivtrafiken utan kostnad, även utanför skoltid. (totalt 223 svar)
- Två tredjedelar av kommunerna, 149 stycken, erbjuder läger eller andra sommarlovsaktiviteter. Av dessa erbjuder 61 kommuner dessa aktiviteter kostnadsfritt för alla barn. 27 av kommunerna erbjuder aktiviteterna kostnadsfritt efter individuell prövning. (totalt 233 svar)
- Nästan alla kommuner som besvarat frågan, 216 stycken, erbjuder musik-/kulturskola. 10 kommuner erbjuder en kostnadsfri kulturskola men eleverna får stå för sina instrument själva. 4 kommuner erbjuder en helt kostnadsfri kulturskola och lånar ut musikinstrument. (totalt 227 svar)
- 91 kommuner ordnar löpande kostnadsfria aktiviteter för barn och 89 kommuner ordnar enstaka ”prova-på-tillfällen” och liknande. (totalt 224 svar)

Plan för att bekämpa barnfattigdom – en fråga för kommunens högsta ledning

I årets enkät svarar sju kommuner att de har en plan för att bekämpa barnfattigdom. Dessa kommuner är Bjuv, Forshaga, Jönköping, Lerum, Motala, Ovanåker och Tjörn. Ytterligare 22 kommuner anger att de planerar eller arbetar på att ta fram en sådan plan.

Av de 261 kommuner som besvarat årets enkät är det alltså totalt 29 kommuner som har eller planerar att ta fram en plan för att bekämpa barnfattigdom. Kommuner kan ha väldigt skilda förutsättningar vad gäller demografi, sysselsättningsgrad och andra faktorer som påverkar kommuninvånarnas ekonomiska situation. Men i alla kommuner i landet finns det barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer, och de här barnens situation ska oavsett antal tas på allvar.

Vi ser i svaren från kommunerna att enskilda förvaltningar och avdelningar kan göra bra insatser och det rör sig då oftast om barn i familjer med försörjningsstöd. Men det mörkertal av barn som döljer sig i familjer med låga inkomster strax över gränsen till försörjningsstöd får aldrig ta del av de här insatserna. Det är därför viktigt att insatser samordnas på ett kommungemensamt plan, att frågan får ta plats. Problematiken hör således inte hemma enbart hos socialtjänsten. Den tillhör även utbildnings- och fritidsförvaltningar, och ofta ännu fler förvaltningar. Gränsöverskridande samarbeten är därför en nyckel till framgång men det mest avgörande är att kommunens högsta ledning prioriterar frågan.

Gemensam policy för avgifter i skolan

Skolan har enligt skollagen en kompensatorisk uppgift. Skollagen säger bland annat att "Alla ska, oberoende av geografisk hemvist och sociala och ekonomiska förhållanden, ha lika tillgång till utbildning i skolväsendet om inte annat följer av särskilda bestämmelser i denna lag". Skollagen anger också att "En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen." Därför tittar Majblomman på när ekonomiska förutsättningar kan bli ett hinder för att tillgodogöra sig undervisningen, till exempel när kommunerna tillåter moment i undervisningen som innebär en kostnad för eleven.

"En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen".
Skollagen

Drygt hälften, 52 procent, av kommunerna anger att de har en policy för avgifter och insamlingar i skolan. 42 procent anger att de saknar en sådan gemensam policy.

Av dem som har en policy anger 46 kommuner att man inte accepterar några avgifter i skolan. Skolinspektionen tillåter 100 kronor vid enstaka tillfällen. 52 kommuner anger att de antingen följer dessa rekommendationer eller definierar en summa som motsvarar detta. Majblomman menar att det här är en alldeles för hög summa som många familjer inte har råd med. En avgiftsfri skola ska vara just avgiftsfri, en obetydlig kostnad ska motsvara ett mycket litet belopp.

Majblomman menar att kommunen bör ha en gemensam policy och ta ett övergripande ansvar för den. Beslut ska inte behöva överlåtas åt enskilda rektorer och lärare.

Alla procentangivelser i redovisningen baseras på det antal kommuner som besvarat respektive fråga, inte av samtliga kommuner i undersökningen.

Enligt skollagen får barn och föräldrar göra frivilliga insamlingar för att bidra till exempelvis skolresor.

Det kan vara ett jättebra sätt att bidra till verksamheten, ofta med pedagogiska poänger för barnen att jobba tillsammans mot ett gemensamt mål. Det är viktigt att komma ihåg att insamlingen ska vara helt frivillig. De som kan bidrar efter förmåga, och alla ska ha samma möjlighet att delta i den gemensamma aktiviteten man har samlat in pengarna till, oavsett hur mycket eller lite man har kunnat bidra med. Det är viktigt att komma ihåg att skollagen gäller även om föräldrar tar över ansvaret för insamlingen.

En policy för matsäck

I årets enkät anger en tredjedel av kommunerna att de har en policy för matsäck. I förra årets enkät svarade en femtedel att de hade en sådan policy. Av dem som har en policy anger 55 kommuner att skolan alltid står för utflyktsmaten. I förra årets enkät angav 25 kommuner att de bekostar matsäck. Förhoppningsvis är detta är ett tecken på att medvetenheten har ökat i kommuner och skolor om att det uppstår en dold avgift när elever ombes tas med matsäck hemifrån. Samtidigt innebär det att majoriteten av kommunerna fortfarande inte har någon gemensam policy för sina skolor, och att många tillåter att skolorna ber eleverna att ta med egen matsäck hemifrån, vid ett eller flera tillfällen per termin.

Enligt skollagen ska lunchen i skolan vara kostnadsfri och näringsrik. Det borde vara självklart att det också ska gälla vid utflyktstillfällen.

Det finns ytterligare en aspekt och det är att inte lägga ännu ett arbetsmoment på föräldrar som redan har mycket att komma ihåg runt barns skolgång och fritidsaktiviteter.

Förskola och fritids till arbetslösa och på obekvämt arbetstid

Enligt skollagen har barn till arbetslösa rätt till 15 timmar i förskoleverksamhet i veckan. Majblomman menar att barn inte ska berövas umgänge med sina kompisar när föräldrar blir arbetslösa. En tredjedel av kommunerna i undersökningen anger att de erbjuder tid utöver dessa 15 timmar. Drygt hälften anger att de kan erbjuda barnomsorg även på obekvämt arbetstid, det som man ofta kallar "nattis". En förutsättning för att möjliggöra att föräldrar med arbeten på obekvämt arbetstid kan arbeta.

Dator och Internet

Barns utveckling och utbildning sker idag, i varierande grad med ålder, med hjälp av datorer, surfplattor och andra mobila enheter samt Internet. Föräldrars delaktighet i barnens skolgång förutsätter också ofta god tillgång till desamma. Det innebär också att tillgången till teknisk utrustning och digitala tjänster, i skillnaden mellan de som har och inte har, kan komma att utgöra ett samhällsproblem.

10 § Utbildningen ska vara avgiftsfri.

Eleverna ska utan kostnad ha tillgång till böcker och andra läromedel som behövs för en tidsenlig utbildning samt erbjudas näringsriktiga skolmåltider.

Skollagen

"Jag är den enda som inte har en dator i klassen, när jag ska göra läxor går jag till min kompis."

Alla procentangivelser i redovisningen baseras på det antal kommuner som besvarat respektive fråga, inte av samtliga kommuner i undersökningen.

Man talar om en framväxande digital klyfta, som påverkar både individen och samhället och det på flera plan – från det privata sociala planet till möjligheten och skyldigheten att vara medborgare i ett allt mer digitaliserat samhälle. Den digitala klyftan påverkar då barns digitala uppväxt. Det bidrar till försämrade förutsättningar att ta till sig utbildning och en sämre digital kompetens påverkar den framtida konkurrenskraften på arbetsmarknaden.¹

I normen för ekonomiskt bistånd, reglerat i Socialtjänstlagen, ingår inte dator och Internet. Socialstyrelsen utreder dock en förändring i sina rekommendationer till kommuner om ekonomiskt bistånd. Av kommunerna i vår undersökning svarar 22 av kommunerna att barnfamiljer med försörjningsstöd ges extra bidrag till dator och Internetabonnemang. Ytterligare tre kommuner anger att de ger bidrag för enbart dator, och 15 för enbart Internetabonnemang.

Majblomman menar att en dator med Internet och grundläggande program, till exempel för ordbehandling, bör ingå i normen för skälig levnadsnivå för barnfamiljer. Det handlar om barnens delaktighet, men också om föräldrars möjlighet att hjälpa sina barn och ta del av viktig information från skolan. Majblomman hoppas därför att nuvarande utredning ska resultera i att barnfamiljer ska få just dator och Internet beviljat vid bedömningar om ekonomiskt bistånd. Vad som ingår i normen är att betrakta som miniminivå, den enskilda kommunen kan själv besluta om stöd utöver normen.

Att skolor satsar på digitala läromedel är förstås mycket viktigt i sammanhanget och här pågår det många satsningar runt om i landet². Skolan har med sitt kompensatoriska uppdrag givetvis en viktig roll att spela för att barn tidigt ska få samma chanser som sina kompisar, även digitalt. 70 kommuner svarar att elever får en egen dator som de också kan ta hem. Det vanligaste är att eleverna får en dator först i årskurs 7, det svarar 33 kommuner.

Aktiviteter under sommarlovet

60 procent av kommunerna i undersökningen sätter ihop ett sommarlovsprogram för barn och ungdomar, antingen själva eller tillsammans med samarbetspartners.

64 procent av kommunerna erbjuder läger eller sommarlovsaktiviteter av annat slag. Men det är bara 29 procent som svarar att aktiviteterna är avgiftsfria för alla barn. 13 procent anger att de kan vara det efter individuell prövning.

Bara 10 procent av kommunerna har fritidsverksamheten och fritidsgårdar öppna som vanligt. 42 procent håller öppet men stänger en del. 38 procent anger att de stänger helt.

Lov är tråkigt, mamma kan inte vara hemma från jobbet för då kan vi inte åka till någon camping eller Astrid Lindgrens värld på sommaren. Många kompisar är borta och det finns inte så mycket att göra där jag bor.

¹ OECD, Connected Minds: Technology and Today's Learners (2012)

² Dator i Utbildningen, diu.se, 2012.

Alla procentangivelser i redovisningen baseras på det antal kommuner som besvarat respektive fråga, inte av samtliga kommuner i undersökningen.

Sommarlovet kan vara en tuff tid för barn i ekonomiskt utsatta familjer. Utgiftsbördan på familjen ökar också eftersom barnen äter alla mål mat hemma. Det som många tar för givet – semesterar, nöjesparksutflykter och stugvistelser – är en avlägsen dröm för många barn. Därför är sommarlovsaktiviteter, öppna för alla barn, väldigt viktiga. De barn som annars inte har råd får upplevelser precis som sina kamrater, och kan dessutom delvis delta i samma aktiviteter som dem, oavsett ekonomiska förutsättningar.

Fritidsaktiviteter

Barn i ekonomiskt utsatta familjer har ofta sämre möjligheter att delta i organiserade fritidsaktiviteter än andra barn vilket enligt många studier ofta leder till utanförskap och sämre hälsa. Vi har därför ställt frågan om kommunen ordnar kostnadsfria fritidsaktiviteter för barn. 41 procent av kommunerna svarar att de löpande gör det, 40 procent av kommunerna svarar att de gör det vid enstaka tillfällen.

Musik-/kulturskola

95 procent av kommunerna anger att de erbjuder kulturskola för barn. 10 kommuner erbjuder en kostnadsfri kulturskola men eleverna får stå för sina instrument själva. 4 kommuner erbjuder en kostnadsfri kulturskola och lånar ut musikinstrument. Många av de kommuner som tar ut avgifter för sin musikskola erbjuder även enstaka kostnadsfria kurser. Avgifterna för musikskolan varierar, men många kommuner tillämpar till mängdrabatt genom exempelvis en maxtaxa per familj eller syskonrabatter.

Alla procentangivelser i redovisningen baseras på det antal kommuner som besvarat respektive fråga, inte av samtliga kommuner i undersökningen.

Goda exempel på satsningar i kommuner

Sveriges 290 kommuner har vitt skilda förutsättningar och utmaningar. Även om Majblomman ser att det går att göra mycket mer för barn i ekonomiskt utsatta familjer finns det också goda exempel på insatser som vi vill lyfta fram som inspiration. Samtliga handlar om insatser riktade till barnen. Här presenteras några sådana.

Södertälje

Södertälje arbetar med att ta fram strategier för att bekämpa barnfattigdomen. Utifrån en förstudie ska man samla en arbetsgrupp från social-, utbildnings- och kultur och fritidsnämnderna som ska omvandla förstudien till en plan med konkreta åtgärder och uppföljningspunkter för såväl det längre som det kortare perspektivet. Som en del av det arbetet kommer man även att genomföra intervjuer med barn i Södertälje om vad ekonomisk utsatthet innebär för just dem utifrån det lokala perspektivet.

Södertälje har en kommungemensam policy om en helt avgiftsfri skola, och det omfattar även dolda avgifter i form av matsäck hemifrån vid utflykt och liknande.

Botkyrka

Botkyrka arbetar på flera plan för att minska barnfattigdomen i kommunen. Till konkreta åtgärder riktade mot barn tillhör att Botkyrkas skolor inte får ta ut avgifter för studiebesök och utflykter. Skolorna har istället fått extrapengar för detta. Man har också sänkt avgiften i kulturskolan och satt in extrastöd för barn i långvarigt bidragsberoende familjer.

Västerås

Västerås arbetar sedan några år tillbaka med flera initiativ för barn och unga i ekonomiskt utsatta familjer. Arbetet startade i och med att man började se hur barnkonventionen kunde genomföras i kommunen. Den ökade kunskapen gjorde att man såg de drabbade barnen. Kommunen tog fram en rapport om barnfattigdomen i Västerås och arbetar sedan dess med insatser på olika nivåer för att mildra utanförskapet för dessa barn. I projektet TRY IT, där kommunen och olika föreningar samarbetar, kan barn och unga kostnadsfritt testa olika idrotter. Busskortet till och från aktiviteterna är gratis och man har anpassat informationsspridningen runt projektet för att det särskilt ska nå fram till barn i familjer som av kulturella eller sociala skäl kan vara svåra att nå fram till. Socialtjänsten ger ett extra stöd till familjer när en ungdom ska ta studenten, och man ger även extra ekonomiskt bistånd inför jul. Kommunens nämnder har också en barnchecklista som ska användas vid beslut. En av punkterna i barnchecklistan handlar om hänsyn har tagits till barn i ekonomiskt utsatta familjer.

I Västerås drivs också Barnpiloterna. Det är ett projekt som delas av kommunen, polisen och landstinget. Samverkansgruppen arbetar fram samarbetsformer mellan de deltagande instanserna. Dessutom utbildar man barnpiloter som verkar för barns bästa i Västerås. Dessa ska vara en kunskapskälla för arbetskamrater när ett barn far illa, och ha god kunskap om vilka hjälp- och stödinsatser som finns för både barn och föräldrar.

Umeå

Umeå har en skola helt fri från avgifter. Med det menar man alla aktiviteter såsom studiebesök, utflykter, lägerskolor, friluftsdagar mm i skolans regi ska ingå i

undervisningen och vara avgiftsfria. Insamling av pengar till klasskassor bland föräldrar, och som sedan används till skolverksamheten, får inte förekomma.

Stockholm

I Stockholm har barn till föräldralediga rätt till 6 timmars förskola om dagen, det vill säga 30 timmar i veckan. Barn till föräldrar som är arbetssökande har rätt till heltid. Skollagen reglerar vistelsetiden för barn till arbetssökande och äldre syskon till föräldralediga och anger då att barnen ska erbjudas minst 15 timmar.

Flera andra kommuner, varav några i just Stockholms-regionen har valt att gå samma väg, bland annat Solna, Huddinge, Nacka och Sigtuna.

Trollhättan

Trollhättan arbetar för att barnperspektivet ska genomsyra arbetet i hela kommunen. Till exempel ska barn i familjer med försörjningsstöd få möjlighet att betala medlemsavgift för att delta i föreningsliv.

På sommaren ordnar man ett avgiftsfritt läger under fyra veckors tid. Alla barn mellan 12 och 17 år är välkomna att delta. Samtliga fritidsledare i kommunen är engagerade med att ta fram aktiviteter. Trollhättan anordnar även en sommarkoloni på Vårhaga. Den riktar sig till barn från socialt utsatta områden och det är kuratorerna på varje skola som beslutar vilka som får åka med.

Kalmar

Fritidsgårdsverksamheten arrangerar en kostnadsfri dag- och nattlägerverksamhet på ön Getterö under de första fyra sommarlovsveckorna. I samband med verksamheten ser man till att det finns två egna busslinjer med hållplatser vid varje fritidsgård. Ungdomarna väljer själva om de vill vara med på lägret enbart på dagen eller om de också vill övernatta i tält eller vindskydd.

Härjedalens och Skinnskattebergs kommuner

Båda dessa kommuner satsar på en kostnadsfri kulturskola och lånar även ut instrument till eleverna utan kostnad. Syftet är att öka tillgängligheten till kultur för barn och ungdomar.

Majblomman som kunskapspartner

En del av Majblommans uppdrag är att öka kunskapen om hur ekonomiskt utsatta barn i Sverige har det och upplever sin situation. Ökad kunskap hos vuxna som fattar beslut som rör barn är en nyckel till bättre beslut, beslut som kan mildra den utsatthet som dessa barn kan känna. Det här gäller inte minst beslutsfattare på kommunal nivå, då en stor del av barns välfärd organiseras i våra kommuner.

Majblommans tio konkreta åtgärder för kommuner och stadsdelar för att mildra effekterna av barnfattigdom

Majblomman menar att det är angeläget att varje kommun tar fram en plan för att bekämpa barnfattigdom. Som grund för planen bör en utredning göras om hur barnfattigdomen ser ut, vad som redan görs och vad som behöver kompletteras. Inriktningen beror delvis på kommunens specifika förutsättningar och utmaningar. Men det finns också generella åtgärder att ta ställning till. För att arbetet ska bli framgångsrikt bör det ledas av kommunens högsta ledning och förankras i samtliga nämnder. Genom alla tiotusentals bidragsansökningar som kommer till Majblomman varje år ser vi konkreta exempel på vad som gör att ekonomiskt utsatta barn hamnar utanför gemenskap och utvecklingsmöjligheter. Här har vi listat tio konkreta åtgärder som är särskilt angelägna för dessa barn.

1. Öka kunskapen om barn som växer upp i ekonomiskt utsatta familjer

Vidareutbilda alla politiker och tjänstemän om barnfattigdomens villkor och effekter för barnen. Det gäller alla som fattar beslut som rör barn eller som arbetar med barn. Framför allt handlar det om att anta barnets perspektiv utifrån Barnkonventionen. Med ökad kunskap och medvetenhet kommer många åtgärder helt naturligt att vidtas.

2. Anta ett barnperspektiv när beslut fattas

Beakta barnens perspektiv i alla, för dem, viktiga beslut. Att göra barnkonsekvensanalyser av beslut och verksamheter är avgörande för barnen. Om man till exempel höjer avgiften för simhallen eller kulturskolan, hur påverkar det barn i de ekonomiskt utsatta familjerna?

3. Garantera en avgiftsfri skola

Alla aktiviteter som erbjuds i den obligatoriska skolan måste vara tillgängliga för alla. Ta ansvar för att följa skollagen genom att se till att skolorna inte tar ut dolda avgifter som är annat än obetydliga. Exempel på avgifter som inte är förenliga med skollagen är när eleverna ombeds ta med matsäck eller pengar till friluftsdagar, simundervisning, studiebesök med mera. Barn som ställs utanför skolans verksamhet har sämre möjligheter att fullfölja sin skolgång med goda resultat och riskerar sämre hälsa.

4. Definiera obetydliga avgifter

Eftersom skollagen medger att man får ta ut en obetydlig avgift vid enstaka tillfällen är det viktigt att upprätta en policy för vad som är en obetydlig summa och hur ofta den får tas ut. Policyn måste gälla alla skolor och bedömningen ska inte lämnas till enskilda rektorer eller lärare att besluta om. En avgiftsfri skola ska vara just avgiftsfri, en obetydlig kostnad ska motsvara ett mycket litet belopp.

5. Frivilliga insamlingar ska vara frivilliga

Frivilliga insamlingar är tillåtna enligt skollagen. Med frivilliga insamlingar menas att beloppet ska vara frivilligt. Som till exempel när insamlingen sker genom försäljning bidrar föräldrar med så mycket de kan – eller inget alls om det inte går. När aktiviteten sedan genomförs ska alla kunna delta utan extra kostnader. Detta gäller även om föräldraföreningen tar över insamlingen.

6. Håll barnomsorg och fritidsverksamheten öppen under sommaren

Kommunerna är skyldiga att erbjuda fritidshem för skolbarn upp till 13 år vars föräldrar förvärsarbetar eller studerar, eller om eleven behöver det på grund av familjens situation. Detta gäller även under sommarmånaderna. För många barn kan det vara svårt att byta personal och miljö om ordinarie verksamhet stänger och barnen hänvisas till annan verksamhet.

7. Anordna läger eller andra meningsfulla sommarlovsaktiviteter

Kommunerna måste erbjuda barnen trygga arenor även när skolan är stängd. Det är oacceptabelt att rusta ned servicen kring barn på sommaren. Också ekonomiskt utsatta barn måste få njuta av sitt sommarlov och få återhämtning och ny energi. Detta kan kommuner se till genom att till exempel erbjuda dem gratis busskort, sommarkollo och andra kostnadsfria aktiviteter. Håll fritidsgårdarna öppna. Tänk också på att en del barn missar ett mål mat om dagen när skolan är stängd och försök hitta lösningar för detta.

8. Informera barn om vilka sommarlovsaktiviteter som finns

Kommunerna måste informera om vilka aktiviteter som arrangeras. Ofta har barnen ingen uppfattning om vad som erbjuds och kan behöva praktisk hjälp med till exempel anmälningar. Barn i ekonomiskt utsatta hushåll måste särskilt prioriteras. Det är viktigt att komma ihåg att dessa barn inte alltid har tillgång till Internet och därmed inte kan söka information så lätt.

9. Uppmuntra samverkan mellan förvaltningar

Heltäckande och långsiktig samverkan mellan förvaltningar är viktig för att tidigt upptäcka utsatta barns behov och sätta in nödvändiga resurser.

10. Låt aktiviteter vara öppna och kostnadsfria för alla barn

Om aktiviteter är kostnadsfria och öppna för alla barn i kommunen ökar chansen att de även når de barn vars ekonomiskt utsatta situation man inte känner till. Dessutom får barnen möjlighet att göra saker tillsammans med sina kamrater på lika villkor och man behöver inte pekas ut ytterligare i sin utsatthet.

Tänk på: Det är inte bara barn i familjer med ekonomiskt bistånd som är ekonomiskt utsatta. Många barn till föräldrar med sjukpeng, skuldsanering eller låg disponibel inkomst av andra skäl drabbas också hårt. Insatser för att mildra effekten av barnfattigdom kan därför inte enbart riktas till barn i familjer med ekonomiskt bistånd. Insatserna bör vara bredare än så för att verkligen nå fram, även till de barn som har det svårt av andra anledningar.

Social hållbarhet och sociala risker

Det genomsnittliga hälsoläget i Sverige har sedan lång tid tillbaka förbättrats. Däremot har hälsogapet mellan olika befolkningsgrupper ökat sedan 1980-talet. Det skriver Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) i sin rapport "Gör jämlikt – gör skillnad", där man också presenterar ett arbete som man tillsammans med 20 kommuner och landsting har bedrivit under ett par års tid för att hitta former för att minska detta gap. I sin rapport lyfter man särskilt fram vikten av att barn och unga får en bra start i livet. Man pekar också på att samhällets insatser för barn och unga är investeringar med långsiktiga effekter för både individ och samhälle. Riskerna som följer på skillnader i ohälsa – social oro, konflikter och utanförskap – och som ofta har sin bakgrund i socioekonomiska förutsättningar, har betydelse både för individ och för samhälle och vi ser en ökad medvetenhet om detta. Det pågår flera intressanta initiativ som är värda att lyfta fram på detta tema.

Utanförskap kostar

Det går inte att räkna på vad utanförskapet kostar individen. Men det går att räkna på kommande kostnader för arbetslöshet, sjukskrivningar och kriminalitet. Sveriges Kommuner och Landstings hemsida, skl.se, är en källa till kunskap om sociala investeringar, och där finns även ett verktyg för att räkna ut vad socioekonomiska insatser för barn och unga kostar. Även utanforskapetspris.se har mycket information i ämnet.

Ett sätt att investera inför framtiden är sociala investeringsfonder. Kommunen avsätter pengar för sociala investeringar som ska minska kostnader på sikt. Ett antal svenska kommuner har inrättat sociala investeringsfonder.

Norrköping, Malmö, Tomelilla och Umeå är några av de kommuner som har satsat. Norrköpings kommun driver bland annat ett projekt med pengar från sin fond som ska hitta orsakerna till, och förhindra skolfrånvaro hos barn. I Umeå driver man bland annat ett yrkesförberedande gymnasieprogram för elever med ADHD och ADD, och ett utbildningsprogram för att säkra kompetensen hos socialarbetare som möter barn, unga och familjer. Även om det ännu bara är ett fåtal kommuner som startat med sociala investeringsfonder är det början på ett nytt och klokare synsätt på sociala satsningar. Det gäller också de kommuner som har valt att organisera sig så att olika förvaltningar kan samarbeta i frågor som rör barn och unga.

För mindre kommuner kan det vara en bra idé att gå samman för att gemensamt ta fram strategier och utbildningsinsatser för sitt socioekonomiska arbete. Ett sådant exempel är sex kommuner norr om Göteborg som gjort just detta: Stenungsund, Orust, Lilla Edet, Tjörn, Ale och Kungälv.

Ekonomisk utsatthet som en social risk för kommunen

Länsstyrelsen i Västra Götaland är en av huvudmännen bakom en modell för att beräkna sociala risker i kommuners risk- och sårbarhetsanalyser. Även Västra Götalandsregionen, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap och ett antal kommuner runt om i landet är med i arbetet. När modellen är klar ska den kunna användas av kommuner och andra som är skyldiga att upprätta just sådana planer. I nuläget är naturkatastrofer, sjukdomsepidemier och andra uppenbara kriser självskrivna i sådana planer. Men även sociala risker kan få enorma konsekvenser för ett samhälle, och

arbetet handlar om att hitta metoder för att förutse och känna till dessa sociala risker, och därmed också för att kunna beräkna dem och arbeta förebyggande.

Göteborgs stad – barnhälsoindex

I sin budget lyfter Göteborgs stad fram ohälsoskillnaderna mellan stadens stadsdelar och att den relativa barnfattigdomen är hög i några av dem. Man har därför arbetat fram ett barnhälsoindex som ska göra det möjligt att mäta förändringar över tid, särskilt hos barn i förskoleåldern där man såg att det saknades data. Barnhälsoindexet spänner över fyra områden – socioekonomi, hälsotillstånd och välbefinnande, risk- och friskfaktorer samt samhällsservice och stöd.

Malmökommissionen – vetenskapligt underlag för att förbättra hälsa

Under två års tid har en kommission bestående av forskare och kommuntjänstemän arbetat tillsammans för att ta fram vetenskapligt underlag som bas för hur hälsan ska kunna förbättras för alla Malmöbor, särskilt för de mest utsatta. Kommissionen har prioriterat tre områden: barn och ungas uppväxtvillkor, demokrati och inflytande i samhället samt sociala och ekonomiska förutsättningar.

Utifrån detta uppdrag har man lämnat förslag på mål och strategier i sin slutrapport "Malmös väg mot en hållbar framtid, Hälsa, välfärd och rättvisa". Bland slutrekommendationerna finns flera övergripande förslag på förbättringar som kan göras för barn i ekonomiskt utsatta familjer och bostadsområden.

Man föreslår bland annat att kommunen ska tillsätta en barnombudsman, ta fram och implementera en kommunal handlingsplan för att minska barnfattigdomen, öka tillgången till datorer och Internet i hemmet hos barnfamiljer, införa tillägg för barns fritids- och kulturaktiviteter för barnhushushåll med långvarigt försörjningsstöd och att ge alla barn i Malmö tillgång till gratis kollektivtrafik inom staden. Förslagen handlar alltså även om mer konkreta insatser som gör skillnad för dagens barn. Slutrapporten är nu överlämnad till beställaren kommunstyrelsen.

Majblommans roll för barns utveckling

Majblommans lokalföreningar delade ut 29,9 miljoner kronor i lokala bidrag under 2012. Det handlar om bidrag efter ansökan, Majblommepengar till att stärka barns egen ekonomi och Majblommepengar till skolor och föreningar. Under 2012 satsade Majblomman också 14,3 miljoner kronor på forskning, opinionsbildning, folkbildning och vår lägerverksamhet. Sammanlagt samlade Majblomman in 53,6 miljoner kronor under 2012, hela 96 procent av insamlingen kommer från barnens insamling, då de säljer majblommor. Drygt 80 procent av Majblommans insamling går till ändamålet, Svensk Insamlingskontroll kräver minst 75 procent till ändamålet.

Lokala bidrag till enskilda barn efter ansökan

Majblommans vision "Alla barn ska kunna delta i gemenskapen med sina kamrater i skolan och på fritiden" är vägledande i alla beslut om vad vi delar ut bidrag till. I övrigt finns inga regler och riktlinjer och det är en styrka som gör organisationen följsam och ger fullt fokus på barns behov. Genom åren växlar följaktligen de saker och aktiviteter som barn har behov av för att uppnå denna vision. Det kan till exempel innebära att en bidragskategori minskar eller ökar om en lagändring eller attitydförändring sker i samhället. Ett sådant exempel är Skolaktiviteter, som växte som kategori i samband med 1990-talets stora neddragningar inom skolan men som tack vare vår opinionsbildning minskat rejält.

Majblommeföreningarna får i sin årsredovisning återge vilka kategorier som har ökat under året. De fem vanligaste svaren 2012 var:

- Sommarlovsaktiviteter, utdelade bidrag med 5 miljoner kronor
- Kläder och skor, utdelade bidrag med 3,7 miljoner kronor
- Fritidsaktiviteter, utdelade bidrag med 2,8 miljoner kronor
- Jul och andra högtider, utdelade bidrag med 2 miljoner kronor
- Glasögon, utdelade bidrag med 1,1 miljoner kronor

Majblommepengar till skolor och barn

När skolorna deltar i Majblommans insamling får de Majblommepengar att använda i verksamheten för alla barn på skolan. De vanligaste ändamålen är: skolresor, studieresa, läger, utflykter, sportutrustning för utlåning, temadagar, elevråd, teater, bio, musik, böcker. Även de barn som deltar i insamlingen får behålla en andel för att stärka sin egen ekonomi.

Betydelsen av ett bidrag från Majblomman – hopp och framtidstro

Ett enstaka bidrag till en cykel eller ett läger bidrar inte till en bestående förändring av familjens ekonomi. Så är det inte heller tänkt. Majblomman har enbart fokus på det enskilda barnet och ett bidrag ger möjlighet till gemenskap, hopp och framtidstro. Majblomman finns för att vara någon som förstår barnets behov av just detta.

"När jag var 11 år skulle alla mina kompisar åka på ridläger. Jag kunde inte åka för att min mamma hade inte råd eftersom hon blivit långtidssjukskriven. Mamma sökte pengar hos Majblomman och jag fick ett bidrag så jag kunde åka på lägret med mina kompisar. Idag är jag 35 år och arbetar som kurator och jag har tänkt på denna händelse nästan varje dag sedan dess. Hur lycklig jag blev och känslan av att någon förstod just bara mig då."

Majblommans ansvar är att berätta vad vi ser och påverka beslutsfattare

Att vara barn och växa upp i en familj med knappa ekonomiska resurser innebär en dubbel utsatthet. Dels begränsas barnens möjligheter att delta i gemenskapen med sina kompisar, dels gör de allt för att dölja sin situation. Genom alla bidragsansökningar som kommer till Majblommans lokalföreningar ser Majblomman barns aktuella behov och därmed också de strukturella problem i samhället som försvårar för de ekonomiskt utsatta barnen. Om dessa frågor driver vi sedan folk- och opinionsbildning. Det handlar om avgifter i skolan, kvalitetssäkrad verksamhet på skolloven och möjlighet att delta i organiserad fritidsverksamhet samt att barn bör ha rätt till glasögon som hjälpmedel.

Det här avspeglar sig förstås i vår kommunundersökning som till stor del handlar om de här frågorna. Vi delar även med oss av vår kunskap på andra sätt, till exempel genom att föreläsa i kommuner och i andra sammanhang om vad man konkret kan göra för de ekonomiskt utsatta barnen. Vi arrangerar även egna seminarier och tar fram rapporter.

Vi arbetar också med att nå lärare då skolan är en viktig arena för alla barn, och en plats där alla barn har rätt till samma goda villkor för sin utveckling. Genom att varje år lansera ett studiematerial vill vi både lyfta frågan om barns ekonomiska utsatthet bland lärare och erbjuda ett verktyg att prata om denna svåra fråga med eleverna. Tanken är att genom ökad kunskap om barns upplevelser väcka förståelse och empati.

Studiematerialet passar inte bara i klassrummet utan kan även användas av kollegor och föräldrar samtidigt som man berättar vad Majblomman kan göra för barn. 2012 hade studiematerialet formen av ett digitalt spel, Kompisselet, med en tillhörande lärarhandledning.

Vi driver också sommarlägerverksamhet på Galtarö för barn från hela landet och utvecklar metoder för att yngre barns röster ska bli hörda i beslut som rör dem. Majblomman delar ut också ut en miljon kronor per år i forskningsbidrag till samhällsvetenskaplig, pedagogisk och medicinsk forskning om barn.

Alla våra samlade insatser handlar om att förbättra situationen för barn i Sverige.

Majblommans tidigare rapporter och PM

2012-07-03 "Alla har ett ansvar för barn och ungdomsfrågor, inte bara socialtjänst, förskola och skola"

Majblommans årsrapport 2012 som framför allt behandlade årets kommunundersökning.

2012-04-19 Majblomman om skolbarns rätt till glasögon

En kartläggning av landstingens bidrag, glasögonbranschen samt hälso- och sjukvården samt en Sifundersökning om hur stort behovet av glasögon är.

2011-06-08 Majblommans årsrapport: "Alla kunde följa med utom jag"

Majblommans senaste undersökningar presenteras i en årsrapport. Kommunrapport med goda exempel på kommuner som satsar på att bekämpa barnfattigdom.

2010-06-22 Majblommans årsrapport: starkt stöd för Majblommans hjärtefrågor.

Majblommans senaste undersökningar presenteras i en årsrapport. Frågorna är: kommunerna ska följa skollagen och inte tillåta dolda avgifter i skolan; landstingen måste betrakta glasögon som medicinsk behandling och kommunerna måste ta sitt ansvar för barn även under det elva veckor långa sommarlovet.

2010-06-14 Glasögon bör vara en rättighet för alla barn

En rapport om barns behov av glasögon och vad en glasögonreform skulle kunna kosta landstingen

2010-06-08 Skolutflykt – glädje eller ångest?

Närmare hälften av Sveriges kommuner saknar en policy om avgifter i skolan. Det visar Majblommans rapport om dolda avgifter i skolan.

2010-06-04 Hur har ditt sommarlov varit?

En rapport om kommunernas bristande ansvar för barn under sommarloven.

2009-07-05 Den svenska modellen, är det när barn tvingas avstå glasögon och medicin?

En rapport som redovisar de svar Majblommans knattereporter fick av partierna i Almedalen 2009.

2009-06-12 Varken skärgård eller doktor

Majblommans sommarlovsrapport. En aktuell undersökning visar att var fjärde kommun inte finansierar läger eller andra sommarlovsaktiviteter för barn.

2009-03-25 Vardagens vanmakt

Majblommans årsrapport. En rapport om barn i ekonomiskt utsatta familjer i Sverige.

2009-02-06 Insamlingar och avgifter i skolan.

En handbok till politiker, tjänstemän, lärare och föräldrar för klokare beslut om barns delaktighet.

2008-10-02 Brillor och barn

En rapport om barns behov av glasögon och landstingens otillräckliga bidrag.

2008-07-15 "En-meters-perspektivet"

En rapport om partiledarnas syn på barnfattigdom i Sverige.

2008-06-12 Mitt sommarlov, vad jätteskönt mitt sommarlov ska bli ...

En rapport om barns olika villkor och kommuners ansvar för barn under sommarlovet.

2008-03-27 Somliga går med trasiga skor, säg vad beror det på?

Majblommans årsrapport 2008. Om barns dagsaktuella behov som en följd av brister i välfärden.

2007-11-30 Vad fick du i julklapp?

En rapport om barn och ekonomisk utsatthet i jultid och om brister i barnperspektiv vid beslut om ekonomiskt bistånd.

2007-07-13 Har barnkonventionen tagit sommarlov?

En rapport om barns röster och rättigheter.

2007-06-07 Sommar, sommar och sol

En rapport om barns olika villkor på sommarlovet.

2007-03-22 Man måste bry sig om hur ungarna mår

En rapport om barns villkor och svenskars attityd till barnfattigdom i Sverige .

2006-07-11 Barns glasögon – behov, bidrag och brister.

Rapport om skillnaden i synen på synnedsättning och andra funktionshinder och sjukdomar.

2005-12-29 Barns ojämlika villkor i Sverige.

PM om Majblommans syn på avgifter i skolan och vår roll i barnets nätverk.

2005-11-22 Dyra julklappar och svårt ta ledigt drabbar barn

2005-09-14 Därför skapar Majblomman debatt om avgifter i skolan.

PM om avgifter i skolan under pågående förhandling om ny skollag. Innehåller sammanfattning av doktorsavhandlingen "Nödvändighetens pris".

2005-07-12 Knattereporter ställde politiker till svars i Visby

Rapport om politikernas syn på "obligatoriska" klasskassor i skolan.

2005-07-06 När kassan är skral

Rapport om klasskassan och andra olagliga avgifter i skolan.

2005-06-09 Du ska inte tro det blir sommar

Rapport om hur ekonomisk utsatthet drabbar barn på sommarlovet.

2005-06-09 Klassresan

Rapport om hur olagliga avgifter drabbar fattiga barn i skolan.

2004-11-22 Discon, plastpåsar, majblommor (och ett och annat lagbrott).

Rapport om goda råd om hur aktiviteter och hjälpmedel finansieras i skolan.

2004-07-12 Politiker svarar om avgiftsbelagda skolaktiviteter.

Rapport från politikerveckan i Visby den 4-10 juli 2004.

2004-07-08 Vem har råd att gå i skolan?

Rapport om avgiftsbelagda skolaktiviteter och kommuner som bryter mot lagen.

2004-06-10 Barns behov tar inte sommarlov

Rapport om kommuners minskade satsningar på skollovsaktiviteter.

2004-04-26 Majblommans syn på barnfattigdom i Sverige.

PM om Majblommans erfarenheter om villkoren för barn som lever i en ekonomiskt utsatt familj. Bilaga i Ds 2004:41, Ekonomiskt utsatta barn.